

Vieraat kielet ja suomi

Päivä, jona tätä kirjoitan, on tasan 350 vuoden päässä heinäkuun viimeisestä vuonna 1642. Tuolloin pidettiin kaikissa Suomen kirkoissa kiitosjumalanpalvelus sen johdosta, että *Biblia, Se on Coco Pyhä Raamattu* oli saatu painetuksi. Elämme siis suomenkielisen Raamatun juhlavuotta. Onko tämä myös suomen kielen ja suomalaisuuden juhlavuosi?

Kun esisuomalaiset joutuivat pitkällisiin kontakteihin, jopa suoranaiseen symbioosiin, balttikansojen ja germaanien kanssa, heidän kielensä mullistui läpikotaisin. Äänneistö muuttui, syntyi nykyään niin leimallinen astevaihtelu, kehittyi uusia tempuksia ja muita taivutusmuotoja, sanastoa virtasi uusien käsitteiden mukana ja osin omien vanhojen ilmausten tilalle. Neitseellinen esisuomalaisuus koki ankaran iskun. Kansan rodullinen laatukin muuttui vallan toiseksi. Tämä oli epäsuomalaistumisen ensimmäinen vaihe.

Historiallisen ajan sarastuksessa läntinen Suomi alkoi saada yhä enemmän kulttuuri- ja kielivaikutteita lännestä, skandinaaveilta, ja heidän kauttaan ja osin suoraankin Keski-Euroopasta. Idässä slaavit välittivät karjalaisille oman rikkaan aineellisen ja henkisen kulttuurinsa. Samalla kieli muuttui sisältä ja ulkoa. Suomi ruotsalaistui, karjala venäläistyi. Tämä oli vierastumisen toinen ei-kirjallinen kausi.

Niin lännessä kuin kaiketi idässäkin hyödynnettiin valtakulttuurilta opittua kirjoitustaitoa jonkin verran apuna käytännön toimissa, mutta vain lännessä kehitys johti siihen, että omaa kieltä alettiin järjestelmällisesti ja laajamittaisesti pukea opittuihin kirjoitusmerkkeihin. Kun Agricola ja sitten muut Raamatun suomentajat sovittivat vieraita lauseita suomen kielelle, he samalla taivuttelivat suomalaisten ajatuksia uuteen malliin. Opittiin paitsi uusi maailmankuva myös uusi, ylikansallisten mallien mukainen tapa käyttää kieltä ja pitkien kirjallisten traditioiden syntaktiset ja tekstuaaliset konventiot. Tämä epäsuomalaistumisen kolmas vaihe merkitsi lännessä lopullista alkuperäisyyden katoamista. Idässä kehitys ei ollut yhtä nopeaa.

Niinpä juuri Karjalasta on kerta toisensa jälkeen etsitty ja löydetty suomalaisinta suomalaisuutta.

Niin kuin kävi Suomessa, on käynyt lukemattomissa muissa maailmankolkissa. Oli aika, jolloin Ruotsinmaan kieli ja kulttuuri saksalaistui, ja aika, jolloin englantia ja Englanti ranskalaistuivat. Omituista Suomessa on vain se, että suhde kielen ja ajattelun vierasvaikutteisuuteen on jakomielinen. Tämä on erityisen totta fennistiikasta. Tavallinen suomen kielen maisteri tietää kyllä jotain lainasanakerrostumista tai vanhan kirjasuomen silmänpistävimmistä muokalaisuuksista, mutta hänellä ei ole kuvaa siitä, kuinka paljon vaikkapa syntaksissa on vierasta mallia tai idiomeissa läpinäkyviä käännöslainoja tai miten suunnattomasti oman sanaston semantiikka on rikastunut vieraalta pohjalta. Näitä asioita on kyllä tutkittu, mutta mitään kokonaiskuvaa ei ole hahmotettu. Pikemmin sellaista vältellään: ei sovi sanoa ääneen, kuinka paljon ruotsia suomessa loppujen lopuksi on. Sen sijaan moni fennisti osoittelee äänekkäästi joitain pikku svetisismejä tai anglismeja pontiminaan myytti kieleemme puhtaasta alkukantaisesta »ugrilaisuudesta».

Suomi on tänään valtavasti intensiivisemmin mukana yleiseurooppalaisessa kehityksessä kuin joskus uskonpuhdistuksen aikaan. Tuskin on liikaa arvelta, että joka päivä käännetään suomeksi raamatullisen verran tekstiä tai puhetta. Ja käännetään ennen muuta englannista, joka on kulttuuriseen emokieleemme ruotsiin verrattuna sangen erirakenteista kuin suomi. Jos nyt kuvitellaan, että kaavamaiset varoittelet sanatason vieraasta vaikutuksesta riittävät, voi tilanne olla kohta tukala. Vaarana eivät ole ulkoiset lainailmaukset vaan sävyiltään, hengeltään ja syntaktis-tekstuaalisilta rakenteiltaan kääntämättömäksi jääneen ja siksi vaikeaselkoisen, nyky-Suomen tarpeisiin kelpaamattoman kielen tulva. Tämmöistä sisältä raakaa käännöskieltä syntyy, kun ei tajuta pintaa syvemältä omaa eikä vierasta kieltä eikä kieltä ylipäätään.

Se ahkera joukko, jonka käsissä päivittäinen valtava käännösura on, tarvitsee vieraalla peikolla uhkailun sijaan tietoa kielestä ja kielistä, tietoa suomen kielen kehityksestä ja rakenteesta suhteessa muihin kieliin ja varsinkin tietoa kääntämisen teoriasta ja käytännöstä. Tätä tietoa on tai pitäisi olla fennisteillä jakaa. Samaa tietoa tarvitaan toisaalta yhä kasvaviin suomen ulkomaalaisopetuksen tarpeisiin. Jos joskus, niin nyt käteemme on lyöty sosiaalinen tilaus. Tunteen pitäisi olla kuin Pernajan pojalla Wittenbergissä.

MATTI LARJAVAARA